

Dil – İnsan

Murat ŞAHİN

Konu başlıkları

- 1 Genel anlamıyla dil
 - 1.1 Dilin tanımı
 - 1.2 Dilin bilimsel tanımı
 - 1.3 Dilin doğuşu
 - 1.4 Dilin özellikleri
 - 1.5 Dilin belirleyici özellikleri
 - 1.5.1 “Algısal çerçeve” ve düzeltim olgusu
 - 1.5.2 Dilin iletişimsel unsuru olarak sınıflandırma işaretleri
- 2 Dillerin sınıflandırılması
 - 2.1 Doğal diller
 - 2.2 Biçimsel diller
 - 2.3 Tek, tek diller
 - 2.4 Konuşulan diller
 - 2.5 Yapay dil
 - 2.6 Halk dili
 - 2.6.1 Halk dili terminolojisine dair
 - 2.6.2 Halk dillerinin rolü
 - 2.6.3 Halk dilinin diğer safhaları
 - 2.7 Yazı dili
 - 2.8 Konuşma dili
 - 2.8.1 Konuşma dilinin arka planı
 - 2.8.2 Konuşma diline dair genel bilgiler
 - 2.8.3 Detaylar
 - 2.8.4 Yüksek dil ve konuşma dili
 - 2.8.5 Konuşma dili ve günümüzdeki dil değişimi
 - 2.8.6 Konuşma dilinin etkileri
 - 2.8.7 Yazı dili ve konuşma dili arasındaki ilişki
 - 2.9 İşaret dili
 - 2.9.1 Tarihçesi
 - 2.9.2 Uluslararası işaret dili “Gestuno”
 - 2.9.3 Sesli dile yönelik bağımsızlık ve tutum
 - 2.9.4 Ağız hareketi
 - 2.9.5 İşaret dili kursları
 - 2.9.6 İşaret dili çevirmenleri
 - 2.9.7 İşaret dili yazısı
 - 2.9.8 İşaret dili yazısı
 - 2.10 Yapısal ve biçimsel diller
- 3 Dil değişimleri
 - 3.1 Dil değişiminin sebepleri
 - 3.2 Özel uzmanlık alanı dili
 - 3.3 Dil değişimine örnekler
 - 3.3.1 Görünmez el teorisi
 - 3.3.2 Dil değişiminde tercih modeli

- 3.3.3 Dil değişiminde dilbilgisel model
- 3.3.4 Dil değişiminde sosyolinguistik modeli
- 3.3.5 Dil değişiminde fonksiyon modeli (Köhlers Regelkreis)
- 3.3.6 Bir başka dilden ödünç alma
- 3.3.7 Kalıt sözcük

○3.4 Dil yozlaşması

- 3.4.1 Dil yozlaşmasının sebepleri
- 3.4.2 Dilbilimin bu konseptte uygun eleştirisi

○3.5 Dil ölümü

- 3.5.1 Dil ölümünün nedenleri
- 3.5.2 Dil ölümünün sonuçları ve dil ölümü için önlemler

●4 Dil ve düşünce

○4.1 Düşüncenin iletişimsel aracı olarak dil

●5 Dil ve politik güç

●6 Dil ve hayvanlar

○6.1 Hayvan dili

Dil veya lisan, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, kendisine özgü kuralları olan ve ancak bu kurallar içerisinde gelişen canlı bir varlık, temeli tarihin bilinmeyen dönemlerinde atılmış bir gizli anlaşmalar düzeni, seslerden örülmüş toplumsal bir kurumdur.[1]

Dil, birbirleriyle yakın ilişkili iki farklı tanımın kullanımını belirtir. Tekil anlamda dil, genel bir olgudur veya örneğin Alman dili veya Çince gibi somut bir dili ifade eder. Burada dil genel anlamda bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Dil, iki farklı görüş açısı altında tanımlanabilir:

1. İnsanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan bir araç olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda dil, kelimelerden oluşan, yani vücut dili gibi sözlü olmayan iletişim biçimlerinin yanı sıra insanların en etkili iletişim şekli olan sözlü iletişimi tanımlar. Dil, ses dalgaları aracılığıyla akustik olarak ve sözcükler aracılığıyla veya işaret dilinde olduğu gibi işaretler aracılığıyla görsel olarak aktarılır (“İşaret dili” ile karşılaştırınız). Ayrıca dokunma vasıtasıyla dokunsal işaretlerle veya Lorm’lar aracılığıyla aktarılır. Birbirlerini görmeyen ve duymayan insanlar arasında yazı ile bir iletişim mümkündür (“Yazı dili” ile kıyaslayınız).[2]
2. Konuşma dilinin ve yazı dilinin tanımları). Dil, anlambilimsel bilgiler içeren bir kelime hazinesine sahiptir ve dilin, sözcüklerin birbirleriyle ilişki kurmasını sağlayan bir dil bilgisi yapısı vardır. Bir dilin en küçük parçası sözcük, jest veya seslenmedir. Konuşmacıda olan hemen hemen aynı bilgi dinleyicide de olduğuna güvenilirse etkili bir iletişim sağlanmış olur. Bu bakımdan sözcükler bilinçli olarak seçilmiş sembollerdir ve aynı şekilde istence bağlı düşüncelerdir. Örnek olarak Edward Sapir’in dil tanımı şu şekildedir (1921): “Dil; duyguların, düşüncelerin ve isteklerin serbestçe oluşturulmuş semboller sistemi aracılığıyla aktarılması için ayrıcalıklı olarak insanlara özgü, içgüdüsel olmayan bir yöntemdir.”
3. Mutlak anlamda dil, düşüncenin ve dünya görüşünün iletişim aracı olarak tanımlanır. İlk olarak Wilhelm von Humboldt’un yaptığı gibi bu tanım, dilin insanların bütün karmaşık etkinlikleri ve düşünce süreçleri için vazgeçilmez olduğu gerçeğinden yola çıkmaktadır. Dil insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan tamamlayıcı bir araç değildir, aksine dünyadaki nesnelere ve olguların algıları da dilsel olarak oluşturulur. Nesnelere ve durumlara dünyanın dilsel olarak kavranışı sayesinde anlamsal bağlamlara dönüşürler. Bu anlamsal bağlamlar olmadan insanlar için dünyada bir yol bulma olanağı mümkün olmazdı. O hâlde insan ilk olarak anlamsal sayılan bir dünyada hayvan gibi yaşamamıştır. İnsanlar bu dünya üzerinde başlangıçta bütünleyici olarak ve zaman, zaman dil aracılığıyla anlaşmıştır, hatta dil ile iç içe yaşamıştır. Bu, nesnelere her zaman dilsel bir bağlamda bulunduğu insanın var olmasını ifade eder. Bu yaklaşım da dilin olgusu karşısında bir iletişim aracı olarak bulunur. (Martin Heidegger, Ernst Cassirer, Hans-Georg Gadamer).

Ayrıca dilin gösterge bilimiyle (işaret bilimi) bağlantılı olan tanımı da önemlidir. Bu gelenekten sonra Ferdinand de Saussure, dili bir göstergeler sistemi olarak tasarlamıştır ve bu dil göstergesini telaffuzun (signifiant = gösteren) ve fikrin (signifié = gösterilen) zorunlu ilişkisi olarak hatta zihinsel bir şeyler olarak ifade etmiştir.

Dil, kuşaklar arasında ve aktüel durumda insanlığın kullandığı bağıdır. Bu bağ kültürün taşıyıcısıdır. Bundan dolayıdır ki, dil ve kültür birbirini sürekli etkileyen iki olgudur. Bu iki olgudan herhangi birinde olan değişiklik diğeri de etkiler. Bu da doğal bir süreklilik ve tabii olma durumunu doğurur. Dil, toplumda var olan bir gerçekliktir. Onun için toplum örnekleminde bulunan unsurların benimsemesi olmadan bir dile dışarıdan etki etmek zordur.

Genel anlamıyla dil

Dilin tanımı

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir araçtır; dil kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlıktır. Dil bir milleti birleştiren, koruyan ve o milletin ortak malı olan sosyal bir müessesedir. Dil yüzyıllar boyu gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurumdur. Dil seslerden örülmüş bir ağ niteliğindedir. Dil temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir sistemdir.

Dil diğer insanlarla bütün ilişkilerimizde bize aracılık eder ve sosyal bağlarımızı düzenleyen bir araç olarak hayatımızın her safhasında bizlerin yanında bulunur. Evde, okulda, sokakta, çarşıda, iş yerinde ve her yerde dil ile iç içe yaşarız. Dil doğuştan bilinemez. İnsan ilk aylarda ağlamalar, taktitler, birtakım hareketlerle anlaşma sağlamaya çalışır. Çocuk içinde yaşadığı topluluğun anadilini uzun bir sürede öğrenir. Daha sonra kulağına gelen seslerin belli kavramlara, hareketlere, varlıklara karşılık olduğunu anlamaya başlayarak dil öğrenimine adım atar.

Dil her zaman insan benliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan zekâsının ve insanda sınırsız olan duygu ve düşünce kabiliyetinin sonuçları insanın kendi benliğinin dışına ancak dil ile aktarılabilir. Bu bakımdan dil ile düşünce iç içedir. İnsan dil ile düşünür ve yaşar. Dilin gelişmesi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Çeşitli medeniyetlerin meydana gelmesini sağlayan düşünce, gelişmesini dile borçludur.

Dilin bilimsel tanımı

Dilin bilimsel tanımı, 19. yüzyılda Ferdinand de Saussure gibi dilbilimcilerin çalışmalarıyla çağdaş genel dilbilimin kurulmasından sonra yapılabilmektedir. Dil temelde, bir kavram ile o sesin zihindeki karşılığının birbirine bağlanmasından doğar. Bu bağlanma, doğal ve zorunlu değildir. Örneğin; "köpek" kavramı için İngilizler "dog" sesini kullanırken, Almanlar "Hund" sesini, Fransızlar "chien" sesini kullanırlar. Bununla birlikte, kavram-ses imgesi bağının aynı toplumun bireyleri için zorunlu olması gerekmektedir; yoksa toplumsal anlaşma sağlanamaz. İnsan dilini bütün hayvan dillerinden ayıran iki temel özellik bulunmaktadır. Öncelikle insan dili, hayvan dilleri gibi kalıtım yoluyla elde edilmez, aksine insan dili toplumsal çevre içinde öğrenim yoluyla elde edilir. Kuşaktan kuşağa farklı koşullar içinde gerçekleşen bu öğrenim sürecinde dilin de değişikliğe uğraması mümkündür. İnsan dilinin çeşitliliğine karşın hayvan dillerinin değişmezliği, bu iki dil edinimi arasındaki farkın bir sonucudur. İkinci olarak, insan dilinin öğeleri olan göstergelerin son derece küçük parçalara ayrılabilmesi mümkündür. Bu küçük parçaların değişik biçimlerde birleştirilmesiyle yeni dil öğeleri, yeni anlamlar, yeni sözcükler meydana gelir. Hayvan dillerinde böyle bir bölünme ve eklemleme özelliği söz konusu değildir. Kısaca söylemek gerekirse, dil toplumsal yaşamın hem ifadesi, hem de varlık koşulu durumundadır; hem sonuçtur, hem de nedendir.[3]

Dilin doğuşu

Dilin nasıl oluştuğunu kesin olarak bilebilmenin bir yolu yoktur. İzleri yarım milyon yıl öncesine kadar dayanan insan yaşamına bakıldığında insanların bu işi nasıl geliştirdiklerine dair bir kanıt bulunamamıştır. Bu kanıt boşluğunda birçok teori ortaya atılmıştır.

- 1) Tanrısal Teori: Allah Âdem'i yaratmıştır ve Âdem'in seslendirdiği her canlının ismi o olmuştur. Bir Hindu inancına göre lisan evrenin yaratıcısı Brahma'nın eşi tanrıça Sarasvasti'den gelmektedir. Birçok dinde insanların lisanları ile yaratıldıkları inancı vardır. Teoriye göre insan denilen varlık tek bir atadan gelmişse, insanla birlikte gelişen dil de tek bir kökenden gelmiş olmalıdır
- 2) Yansıma Teorisi: İlk insanlar, çevrelerindeki sesleri taklit ederek ilkel dilleri oluşturmuşlardır. Modern bütün dillerde doğal ses yansımalarına karşılık gelen kelimeler bulunmaktadır. Bu da yansıma teorisini desteklemektedir. İngilizcede splash, boom, bang bu tür yansıma kelimelerdir. Buna rağmen somut olmayan, ses olgusuna sahip olmayan kelimelerin oluşumunu bu teori ile açıklamak zordur.
- 3) Ünlemler Teorisi: İlk insanlar, korkularını, acılarını, sevinçlerini, ruh hallerini dışa vuran sesler oluşturmuşlar, böylece dil oluşmuştur.
- 4) Birlikte İş Teorisi: İlk insanlar, işleri birlikte yapmaya başlamışlar, birlikte tempo oluşturmuşlardır.

(Konuşulan Resmi Diller)

Dilin özellikleri

- 1) Dolayımşallık: Dil hem bir malzeme, hem de bir araçtır. İhtiyaç, duygu, düşünce vb. bildirirken kullandığımız dil; kelime hazinesi, söz dizimi gibi öğelerle kendi malzemesini sunar.
- 2) Toplumsallık: Dillerin varoluşu toplumlarla mümkündür. Diğer bir deyişle dil, toplumsallığın, birlikte yaşayışın bir sonucudur.
- 3) Bireysellik: Dilleri geliştiren, zenginleştiren, bu dili konuşan "insan" faktörüdür ve dili kullanma "tarzları" bireylerde farklılık gösterebilir.
- 4) Göstergesellik: Ses boyutu ve içerik boyutu olarak ikiye ayrılabilir. Ses boyutu gösteren, içerik boyutuysa gösterilendir.
- 5) İletişimsellik: Diller, iletişim ihtiyacını gidermek için önemlidir.
- 6) Ereksellik: Diller, çeşitli ihtiyaçların bildirilmesi için önemlidir.
- 7) Süreçsellik: Diller süreç içerisinde zenginleşebilir veya yok olabilir. Dilin canlılığı, bu süreçle doğrudan ilgilidir.
- 8) Birikimlilik: Diller birikimlidir. Yüzyıllar öncesinde kullanılan söz dizimleri, kurallar üzerine yenileri eklenerek zenginleşir.

Dilin belirleyici özellikleri:

Bir dildeki konuşma dili ve yazı dili o dil sisteminin çeşitlenişleridir. Her şeyden önce konuşma dilimiz, yazı dilinin morfolojik ve sözdizimsel kurallarına dayanır. Bu durumların çoğunluğunda kuralların bazılarının dil bilgisi ve sözdizimsel açıdan yerine getirilmesi göze çarpmaktadır. Özne, yüklem ve nesne gibi belirli standartlaşmış sözcük sıralamalarına uyulur. Ama konuşma dili başka koşullar altında meydana geldiği için bir dizi kendine özgü özellik durumları söz konusu olmaktadır. Bu özellik durumları doğal dil edinimi ile öğrenilir ve konuşma süreci esnasında bilinçli olarak algılanamaz. Bu özellikler, özellikle dilsel durumun algılanmasına bağlıdır. Sesbilimsel anlama, nüanslamanın ve duyguların ifadesinin kendilerine özgü olabirliklerini sunmaktadır.

Konuşma dili, kalıcılığı olmayan bir araçtır. Bundan dolayı konuşmacı tarafında kısıtlı bir öngörü kapasitesi ve devam eden iletişimdeki katkıyı sağlamlaştırma zorunluluğu doğmaktadır. Bu durum ara vermeksizin konuşma hakkı kaybedilmeden gerçekleştirilir. Ayrıca anlama ve anlaşılır olma konusunda başka talepler olacaktır. Bu talepler zaman baskısı olmaksızın kaleme alınmış ve keyfi olarak sık sık okunabilen yazılı metinler olabilir. Kendiliğinden oluşan bir dil karşılıklı iletişime dayalıdır. Dinleyici, konuşmacının katkılarının gerçekleşmesine geri bildirimler aracılığıyla sanki

konuşmacının kendisiymiş gibi katılır, örneğin bu geri bildirimler “humm” gibi ünlemler veya mimikler olabilir. Konuşmacının yaşı, sosyal statüsü, cinsiyeti, lehçe bölgesi, tutumu ve davranışı gibi durumlarda iletişim için “Konuşma durumu” büyük oranda etkilidir. Buradaki “konuşma durumu” hangi bağlamda kim ile konuşulduğunu ifade eder. Birçok sözlü açıklama, sözlü olmayan eylemler ve ortak tecrübeler üzerine uyarılar aracılığıyla arttırılabilir.[4]

“Algısal çerçeve” ve düzeltim olgusu

Konuşmacı sadece kısıtlı bir öngörü kapasitesine sahiptir. Zamansal çerçeve yaklaşık olarak 3 saniye içerisinde harekete geçebilir. Sınır sistemi ve beyin araştırmacısı ve biçim ruhbilimcisi Ernst Pöppel bu noktada bir “algısal çerçeve”den söz etmektedir. Bu “algısal çerçeve” içerisinde dürtülerin bütünleşmesi meydana gelebilir. Konuşma esnasında yardımcı olan ve zamansal olarak ardi ardına gelen bilgiler eşzamanlı olarak algılanabilir. Bu zaman çerçevesinde nadiren bir cümle “nokta ve virgül” ile ayrılır. Bu durumdan, az da olsa güzel konuşma sanatı olan retorik bakımından eğitimli ve büyük bir ifade repertuarına sahip bazı insanlar ayrı tutmak gerekir. Genellikle konuşmacının görüşlerinin başlangıcında kesin bir sözdizimsel yapı mevcut değildir. Bu yüzden çoğunlukla, önceden başlatılan dillerin yarıda bırakılması için bir zorunluluk ortaya çıkar. Düşünceler yeniden bir başlangıç için yeniden yapılandırılır veya var olan yapılar “konuşma sırasında düşüncelerin kademe, kademe üretilmesinin (Heinrich von Kleist) doğruluğu konuşulabilsin diye bir başka yapıya dönüştürülür.

Sözlü bir ifade yazı dilinin aksine düzeltmeler aracılığıyla bile geri alınmayabilir ama dil üretiminin yolu yeniden izlenebilir. Sık sık artık bilgiler söz konusu olduğundan düzeltmeler de önemli bir amacı yerine getirir. Bu amaçlar, anlamlılık oluşturma, açıklama ve niteliklerin belirtilmesi, içeriksel olarak zayıflama veya uzak kalmadır. Kendiliğinden düzeltme, yani onarım anlayış güvencesine ve nadiren de görünüm güvencesine hizmet eder. Düzenlilikler, “Zifonun/Hoffmann/Strecker“ (1997:443ff.) gibi araştırmacılar tasvir edilir. İletişim arkadaşınız tarafından bir dinleyici sinyali aracılığıyla, şüpheli bir bakış veya baş sallama gibi sözlü olmayan etkenlerle ve basit şekilde bazı sinyallerin gerçekleşmemesiyle düzensizlikler ortaya çıkabilir. Telefon etmede bilinen bir olay dinleyicinin sinyallerinin “humm”, “evet” gibi sözcüklerle ahize sinyallerinin bastırılmasıdır. Bu, kısa bir süre meydana gelir.

Dilin iletişimsel unsuru olarak sınıflandırma işaretleri

Linguistik’te, “iletişimsel – edimsel dönüm noktası” edimsel ve sosyolinguistik teorilerinin etkisi altında ortaya çıktığında 70’li yılların başlarında konuşma dilinin yazı dili karşısındaki özellikleri eski haline getirildi. Psikolog ve filozof Paul Watzlawick’in ekibinin iletişim teorisi de bu konuda büyük bir rol oynamaktadır. Bu teoriye göre her iletişim, içerik yönünün ve ilişki yönünün bir birimini ifade eder. Bir anlayış zamanla dilbilime de kapılarını kapatmamalı. Konuşma metinleri yazılmadan önce sıkıntı verici olarak bilinen ve düzenli olarak yok edildikten sonra iletişimsel unsur olarak ifade edilen özel sınıflandırma işaretleri mevcuttu. Sesleri temsil eden “ah”, “oh”, “yani”, ve “değil mi?” gibi leksikal (sözcüksel) dinleyici ve konuşmacı işaretleri sözlü iletişimde bir ifadenin daha küçük birimlere bölünmesini mümkün olmasını sağlar. Ayrıca bu işaretler, konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiyi konuşmanın kabulü bakımından ve konuşma hakkının güvenliğinin düzenlenmesini belirler. Bu leksikal sınıflandırma işaretlerinin ve içeriksel konuyla ilgili sınıflandırmanın yanı sıra özellikle prosodisch (bürünsel) unsurlar vardır. Bunlar; ses alçalması ve ses yükselmesi, dolu veya boş molalardır. Bu molalar, konuşmacının katkılarının içsel sınıflandırılmasının daha küçük iletişimsel birimler oluşturmaya yol açar. Birçok psikoterapik eğilimler “mecazi konuşmaları” eleştirmektedir. Konuşma başlangıçlarında kullanılan “şunu demek istiyorum...”, “düşünüyorum ki...” vb. gibi süslü püslü ama boş olan sözlerin neyi ilgilendirdiğini eleştiri noktası olarak görmektedir. Çoğunlukla böyle boş sözlerin içerikle ilgili imalı bir kullanımının söz konusu olmadığı burada belirtilmelidir. Ancak konuşma hakkının savunulması çabası devam etmeli. Aynı zamanda bilginin aktarımı sırasında konuşma hakkı güvenceye alınabilsin diye ifadenin gereksiz kısmı başta bulunmalı. Daha uzun bir dikkat gerektiren hikâye, öykü gibi türlerde “fıkra belirtileri” diye adlandırılan şu giriş cümleleri kullanılır: “Dün bana ne olduğunu biliyor musun?”, “Olanları duydu mu?” vb. Burada konuşmacı, dinleyicisinin eğilimini hesaba kattığını ve sözü dinleyicisine bırakmak için geniş bir zaman verdiğini gösteriyor. Bazen yanlış bir işaret ile rahatsız edici bir iletişimin temeli oluşur. Arkadaş çevresinde cümlesine “Dikkat et...” şeklinde başlayan bir kişi, başkaları tarafından yanlış anlaşılabilir. “Dikkatli olunuz!” boş sözü belki bir tehdit veya belki de bir nasihat olarak hissedilebilir.

Dillerin sınıflandırılması

Doğal diller

(Beyinde dil sürecinde devreye giren kısımlar.)

İnsanlar tarafından konuşulan bir dil veya tarihi ve art zamanı bulunan bir dil olan işaret dili Linguistik çerçevesinde doğal dil olarak tanımlanır. Bilişimsel dilbilim içerisinde “doğal bir dilin” karakteristik özelliği, dilsel bir konuşma sistemi yeterliliği ve dilsel ifadeleri benimsemek olarak tanımlanır. Bu ifadeler tam bir cümleden oluşmalıdır ve tek bir cümleden birçok anlam çıkarılmalıdır. Bunun yanı sıra “doğal dilleri anlama” ve “karşılıklı ses verme” arasında fark vardır. Her bir sözcüğün ve tonların anlaşılması sınırlıdır.

Dilin ve dil kullanımının bütün yönleriyle ve tek tek somut diller ile uğraşan bilim dalı Linguistik veya dilbilimdir. Bunun yanı sıra, genel dilbilim insana özgü dilleri bir sistem olarak araştırır, ayrıca dilin genel ilkelerini, kurallarını ve koşullarını araştırır. Uygulamalı dilbilim, dilin somut kullanımını bağlamında ortaya çıkan konuları ele alır. Tarihsel dilbilim, dillerin tarihsel gelişimini ve genetik akrabalıklarını araştırır, bunu genel anlamda dil değişimi gibi tek tek dillerin öğelerinin tarihini göz önünde bulundurarak yapar. Karşılaştırmalı dilbilim, diller arasındaki farklılıkları ve ortak özellikleri araştırarak elde eder ve bunları belirli kriterlere göre sınıflandırır. Ayrıca dil örneklerini yani bütün dillerde veya birçok dilde ortak olan özellikleri araştırarak ortaya çıkarmaya çalışır.

Doğal diller, özellikle yapısal ve sözcükle ilgili anlaşılmazlıklar ve belirsizlikler bakımından doğal olmayan dillerden farklıdır. Bu doğal olmayan dillere programlama dilleri örnek gösterilebilir. Böyle bir tanımlamaya göre Esperanto gibi yapay diller doğal olmayan dil olarak sınıflandırılır, çünkü bu gibi dillerin bağımsız tarihi bir gelişimi söz konusu değildir. Doğal diller de yapay diller de jest, mimik ve iletişimdeki ton değişimleri için ses melodisi gibi aksan veşiveleri kullanır.

Dilbiliminin içinde, dilin özel yönleriyle uğraşan çok sayıda büyük ve küçük alanlar vardır. Bunlar; dil ve düşünce, dil ve gerçeklik veya dil ve kültür arasındaki ilişki ile sözlü ve yazılı dillerdir. İnsanlığın ana dili üzerine varsayımlar özellikle kurgusaldır, söylentiye dayanır; bu paleo dilbilim alanın araştırma konusudur. Dilin kullanımı, kural değeri taşıyan bakış açıları altında sözlüklerde (imla kılavuzlarında, yazı biçimi sözlüklerinde) ve dil bilgisi kullanımlarında tanımlanır.

Belirli dilbilimsel alanların yanı sıra, dilin etkisini, yaratıcı gelişimini ve anlamını yoğun olarak özellikle açıklayan bilimsel alanlar vardır. Bu alanlara; söz sanatlarını inceleme bilgisi (retorik), edebiyat bilimi, hem felsefenin hem de dilbiliminin alt alanı olarak dil felsefesi ve etnoloji dâhildir.

Biçimsel diller

Doğal dillerin aksine biçimsel diller mantık ve kitle öğreniminin araçlarıyla tanımlanabilir (temel ifadelerin sayılabilir çokluğu, düzyazı kuralları, biçim olarak güzel ifadeler). Biçimsel mantığın tanımlama ilkeleri de doğal dilleri kullanır; bu alandaki öncü çalışmaları Amerikan Mantıkçı Richard Montague yapmıştır. Tamamıyla bir yeniden oluşturma elbette mümkün değildir. Çünkü mantık da doğal dillerden türemiştir. Sonuç olarak doğal dillerdeki her şeyi kararlaştırmak zorundayız (Ludwig Wittgenstein).

Tek, tek diller

Dil, özel anlamda Almanca, Japonca veya Svahili dili (asıl adıyla Kiswahili, Doğu Afrika'da kullanılan bir dildir) gibi belirli tek, tek dilleri belirtir. İnsanlığın sözlü dilleri, dil aileleri içerisindeki genetik akrabalıklarına göre sınıflandırılır; bu sınıflandırma dil kodlamaları aracılığıyla her ayrı dile göre uluslar arası alanda ISO 639'a göre yapılır (ISO=Uluslararası Standart Organizasyonu 639 standartlarına göre). 2005 yılında yayımlanan "National Geographic" dergisine göre dünya genelinde 6912 dil aktif olarak kullanılmaktadır. Fakat günümüzde var olan aşağı yukarı 6500 dilin neredeyse yarısından fazlası yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır, çünkü bu diller artık ya hiç konuşulmuyor ya da artık yeni nesillere aktarılmıyorlar. Bu durum muhtemelen, günümüzde halen var olan dillerin büyük bir kısmının önümüzdeki 100 yıl içerisinde yok olmasına sebep olacaktır. Toplum, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan dillerle ilgilenmeyi ve insanlığın mirası kabul edilen bazı dilleri belgelendirmeyi destekliyor. Ayrıca bu dillerin, üzerinde çalışılan özellikleri vasıtasıyla sınıflandırılmasını da destekliyor.

Dil yaşayan bir canlıdır. Dil doğar, zaman içerisinde değişir ve tekrar yok olur gider, ama bu yok oluş biyolojik anlamda değildir, aksine gelecek kuşaklara aktarılma anlamında bir yok oluştur; burada canlı olma, işlevlerin çeşitliliği için mevcuttur. Günlük hayatta artık kullanılmayan yani ölü diller olarak kabul edilen diller kendi yerlerini alan dillerde izlerini bırakırlar; örneğin Roman dillerinde (İtalyanca, Fransızca, Rumence vb.) ve diğer başka dillerde de çoğunlukla dilsel ifadelerin alınması yoluyla Latincenin izleri görülür.

Diller, kökenlerine göre etnik diller ve yapay diller diye sınıflandırılırlar. Bir etnik dil veya halk dili, örneğin bir kök dil Peru ve Bolivya arasındaki Titikaka (Titicaca) gölü kıyısındaki "Aymara" olabilir. Örneğin bir yapay dil ise Martin Luther tarafından yapılan İncil çevirisi zamanındaki Almancadır, çünkü ondan önce çok sayıda, tamamen farklı Almanca kök diller vardı ve bu kök diller de kelime dağarcığında birçok farklılıklar gösteriyordu. En çok tanınan, kendine özgü ve çok yaygın bir yapay dil örneği Esperantodur ama Esperanto dünya dili olarak kabul edilmeye henüz çok uzaktır. (Orijinal adı "Lingvo Internacia" olan "Esperanto", kendini "Dr. Esperanto" olarak tanıtan Polonyalı göz doktoru "Ludwik Lejzer Zamenhof" tarafından, farklı dilleri konuşan kişiler arasındaki iletişim zorluklarının, öğrenilmesi kolay bir ortak dil ile aşılabileceği düşüncesiyle 1887 yılında üretilen bir yapay dildir.)

Konuşulan diller

Konuşulan diller, var olan bir dilin sözlü ifadelerinin bütünüdür. Konuşulan dillerin yazılı dillerden farklı olarak görsel ve el ile oluşturulmuş işaret dili ve konuşma dışı iletişim (Parasprache) gösterilebilir. Konuşulan diller insanlığın dilinin ilk ve temel biçimidir. Bazı kültürlerde yazı dili geçmişte yoktu ve hala da yok.

Konuşulan diller kendiliğinden ve özgür biçimde ifade edilen konuşmalardır. Bu konuşmalar düzenlenmemiş ve gözlemlenmemiş iletişim durumlarıdır ve bu konuşmalar iki veya daha fazla konuşmacı arasında gerçekleştirilir. Bu durum yazılı olarak önceden ifade edilen konuşmalarda hariç tutulur.

Konuşulan dillerin özel oluşum durumları, kısıtlı normalleştirilmesinin yanı sıra konuşmanın duruma bağlılığına, etkileşimliliğine ve az da olsa işleme zamanına aittir. Konuşulan dillerin özelliklerine elips oluşturma da dâhildir. Bu sözdizimsel olarak tamamlanmamış cümleler anlamına gelmektedir. Ayrıca ünlemlerin kullanımını ve dinleyici ve konuşmacı işareti gibi sınıflandırma işareti olarak adlandırılan farklı düzeltilmiş olguları da ifade eder.

Yapay dil

Diğer birçok dilin aksine yapay diller kaynağı belli olan dillerdir. Yapay diller, o dili oluşturan kişi ya da komisyonun adı bilinir olan dillerdir. Yapay dillerin dil bilgisi yapıları tarihin akışı içerisinde insanların günlük kabulleri ya da yönelimleriyle belirlenmiş ve tamamen insan eliyle yapılandırılmış olan dillerdir. Örnekler: Esperanto, Elfçe, Kiril Türkçesi, İdo dili, Kotava, Toki Pona, Torozek, Futsch, Apotamkin.

Halk dili

Halk dili bir halkın her yerde konuştuğu dile verilen isimdir. Halk dili, eski bir dil biçimi veya dinde, bilimde veya sahnede kullanılan bir yabancı dildir.

Bu durum birçok kültür çevresinde eskiden de böyleydi, bugün de böyledir.

Halk dili terminolojisine dair

Halk dili kısmen ülke diline ve ana dile anlamca yakın kullanılır. Halk dili kavramı öncelikle şu şekilde ortaya çıkmıştır: yöresel dil yabancı bir dile karşı

oluşturdu veya halk dili “daha düşük bir dil seviyesi” bağlamında yüksek dil seviyesinden ayrışarak görülür. Halk dili özellikle dinin ve bilimin dili olarak görülür.

Halk dillerinin rolü

Orta ve Batı Avrupa’da ayrı, ayrı halk dilleri yüzyıllar boyunca dini ayinlerin ve edebiyatın dili olan Latince karşısında ortaya çıkmıştır. “Şarlman” (Karl der Große) zamanında Almanca, inançların arabuluculuğu için halk dili olarak büyük anlam kazandı. Ayrıca Martin Luther’in İncil çevirisi de bu amaca hizmet etmişti, çünkü bu İncil çevirisi de konuşma dilinden basit bir aktarım değildi. “Halk dillerine yönelmede”, Yeni Çağ’ın başlarında

bütün Avrupa’da gözlemlenen bir eğilim söz konusudur.

Halk dilinin diğer safhaları

Helenizm çağında Yunan dili Koini’nin yanı sıra başka birçok halk dili ortaya çıkmıştır. (Koini, Helenistik Dönemde Attik Diyalekt’ten sonra gelişmiştir. Koini ayrıca Yunanistan dışındaki bölgelerde de kullanılmıştır, bu yüzden de sadece Yunanların değil, Yunan olmayanların da kullandıkları bir halk lehçesidir. Aynı zamanda Koini, Romalıların Yunanlarla anlaşmak için kullandığı lehçedir.)

Hindistan’da halk dilleri kutsal Sanskritçeden oldukça uzaklaşmıştır.

Arapça yazı dili sadece camilerde, yazışmada ve uluslararası alanlarda kullanılır. Arap yazışma dili, Arap halk dillerinin farklı türlerinden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır.

Eski Doğu’ya ait Hıristiyanlar günümüzde hâlâ dini ayinler için İsa tarafından konuşulan Süryanice (Aramice ya da Aramca) dilini kullanmaktadırlar. Avrupa’nın kültür ve yazışma dilleri, sömürgecilik sonrası Afrika’da, yöresel halk dillerinin yanı sıra ve hatta bu halk dillerinin üzerinde resmi dil olarak büyük ölçüde kullanılmaktadır. İngilizce, Fransızca, Portekizce gibi.

Yazı dili

Yazı dili, resmi olarak tespit edilmemiş bir işaretler sistemini belirtir. Ancak yazı dili özel kurallara uyar ve yazı dilinin bir yazı sistemi mevcuttur.

Yazı dili metinlerde kendini gösterir. Yazı dilinde en başta daima sözcük, düşünce ve kesinlikle ulaşılabilir bir fikir yer alır. Oysa yazı dilinde fiziksel durumda; yazı araştırmalarının belgeleri, evrakları vb. hizmete sunulur.

Halk diline özgü yazı kültüründe 13. yüzyıldan bu yana şehir kültürünün gelişmesiyle belirgin bir canlanma yaşanmıştır. Bu canlanma sadece soylular ve din adamlarına değil, aynı zamanda da diğer toplumsal sınıfların da yazı diline geçişlerini mümkün kılmaya yardımcı olmuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda kavramsal olarak sözlü konuşmanın işaretleri giderek ortadan kaybolmuştur. Sözlü dil, kavramsal yazı dilinin ortaya çıkmasıyla ortadan kaybolmuştur. Günümüzde yazı yazarların yazı biçiminde yeniden düzenlenmesinin zamanı için hangi kültürel, sosyolojik ve geçici koşullara bağlı arka plana sahip olduğu çoğunlukla pek önemsenmemektedir. Arka plan bilgisi yazarın niyetini anlayabilmek için çok büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca yazım tarzı, yazma aracı gibi “yazımın göstergeleri” az dikkat çeker. Daktilo ve bilgisayar gibi aletler konuşma dilinin kayıt altına alınmasını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Çünkü bunlarla konuşma dili, sözlü ve yazılı olarak kayıt altına alınabilmektedir.

Konuşma dili

Günlük dil veya genel dil olarak da adlandırılan konuşma dili günlük toplumsal ilişkilerde kullanılan standart dil değildir. Konuşma dili bir lehçe olabilir veya konuşma dili standart dil olan yüksek dil ile lehçe arasındaki bir ara durum olarak kabul edilebilir. Özellikle de konuşmacının eğitim durumu, sosyal çevresi gibi sosyolojik ve dini gerçeklikler konuşma dilini etkilemektedir. Konuşma dilsel ifade biçimleri bazen eşanlamlı (sinonim) olarak “halk dilsel” olarak da tanımlanmaktadır. Buradaki halk dilsel ifadesi genel anlamda halk dilini karşılamaktadır.

Konuşma dilinin arka planı

Türkiye çerçevesinden bakıldığında konuşma dili olarak işlev gören standart bir yüksek dil bulunmamaktadır. Türkiye göz önüne alındığında yazı diline en yakın konuşma İstanbul Türkçesi olduğu için en duru konuşma dili olarak İstanbul Türkçesi kabul edilmektedir.

Dilin bölgesel egemenlik ilişkisinin uzun süredir devam eden tarihi çeşitliliği konuşma dilsel tutumlarda güçlü biçimde izlerini bırakmıştır.

Standartlaşmamış olan konuşma dili de bazı tekdüzeliklere mağlup olmaktadır. Bu tekdüzelikler konuşmanın diğer konuşanların konumunu belirlemede ve onlara uyum sağlamasında ortaya çıkmaktadır.

Konuşma diline dair genel bilgiler

Konuşma dili yüksek dil olarak tanımlanabilen İstanbul Türkçesinden, kamusal konuşmadan, tiyatro oyunundan, şiiirden farklıdır. Fakat aynı zamanda da popüler olarak görülen yüksek konuşma dilinin bir ara katmanıdır. Bu popüler yüksek konuşma diline günümüzdeki deneme yazıları, gazete makaleleri, radyo ve televizyon dilleri veya televizyon Türkçesi örnek olarak gösterilebilir.

Konuşmacının kendisi bunu normalde konuşma dili olarak adlandırmaz. Örnek olarak eğer uzman olmayan kişiler teknik dil, tıp dili gibi özel ifadeler ile uzmanlık dillerini doğru kullanamazlarsa bu durum geçerli olmaktadır. Konuşma dili ile uzmanlık dilleri arasındaki tutarsızlıklar tekdüze değildirlir. Bunlar daha çok duruma ve bağlama göre değişkenlik gösterir. Belirli meslek guruplarına ait kişilerle uzman olmayan kişiler arasındaki farklı değerler yüzünden kesin ve net olarak tanımlanmış farklılıklar bulunmaktadır.

Örneğin eğer uzman kişi kesin bir teşhis koymuşsa tıbbi bir bulgu bu uzman bir kişi için “negatif”tir. Hasta kişi bunu duyar ve konuşma dilindeki “negatif” ifadesinden, tespit edilen hastalıktan korkar.

Detaylar

Dilin gelişmesi için geçerli olan dilsel biçim çoğunlukla çıkış maddesidir. Almanya’da Martin Luther’in İncil çevirisi, Birleşik Krallıkta kraliyet ailesinin konuştuğu İngilizce, Fransa’da Paris’te konuşulan konuşma dili, Rusya’da ulusal şair Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in bir eseri ve Türkiye için İstanbul’da konuşulan İstanbul Türkçesi dilin gelişmesine katkı sağlayabilecek örnekler olarak kabul edilebilmektedirler.

Yüksek dil ve konuşma dili

Bir yüksek dilin eğitim, gelişme ve bakım süreci yaşayan konuşma dilinin sürekli bir gözlemine dayanmaktadır. Bu gözlem kültürel kurumlar sayesinde günümüzde birçok ülkede bulunmaktadır. Bu kurumlar bu görevi kendileri üstlenmişlerdir veya devlet tarafından görevlendirilmişlerdir. Ulusal tarihe göre modern ülkelerde yazı dili ve konuşma dili çok farklı biçimde gelişmişlerdir.

Buna göre konuşma dilinin öneminin değerlendirilmesi de farklılık göstermektedir ve yüksek dilin tasarlanması için var olan ilgili kurumların etkisi de farklı durumdadır.

Konuşma dili ve günümüzdeki dil değişimi

Yüksek orandaki değişim hareketliliği, yabancıların diğer ülkelere seyahatleri, kitle iletişimi, elektronik bilgi işlem ve bunlar gibi diğer etmenler günümüzde günlük dilin gelişimini hızlandırmaktadır. Diğer taraftan da televizyonun yerleşik etkileri ve esnek olan lehçe sınırlarının etkileri günlük dilin gelişimini yavaşlatmaktadır. Bir dilin biçimsel tanımlamaları nasıl olsa konuşma diline dayanmaktadır.

Konuşma dilinin etkileri

Özellikle gençlerin dili ve diğer sosyal çevre dilleri yeni neslin konuşma dilini her zaman etkilemektedir. Asıl önemli olan askeri dil, hapishane dili, öğrenci dili, dağcı dili, avcı dili, uzmanlık alanı dili, bölgesel dil, konuşma dili, lehçe ve şiveler gibi özel guruplarda sınırlandırılmış olmasıdır.

Günümüzdeki hareketlilik ve kitle iletişim araçları şivelerin velehçelerin sayısını sürekli olarak azaltmaktadır. Aynı zamanda konuşma dilisel unsurların bölgesel karakteri de ortadan kaybolmaktadır.

Yazı dili ve konuşma dili arasındaki ilişki

Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklı ilişkiler üç değişik durumda kendini gösterir ve bu üç farklı durumda da yazı dilinin konuşma diline olan bağımlılığı tartışılır.

● Bağımlılık teorisine dayanan bu yaklaşım yazı dilini ikincil dil olarak yani konuşma diline bağlı olarak tanımlar. Bu noktada yazı dili sadece konuşma dilinin kayıtlarına hizmet eder. Yazı dili kendi ifade biçiminde daima hayalidir, çünkü yazı dili başka bir iletişim aracına hizmet eder. Asıl olarak yazı dili konuşma biçiminde bulunur.

● Özerk teoriye özgü olan bu yaklaşım, yazı dilini ikincil görev olmaktan kurtardığını ve konuşma diliyle eşit kabul ettiğini ifade eder. Bunun temsilcileri bu görüşü, konuşma ve yazı dilinde dilin iki farklı biçiminin söz konusu olduğunu belirterek savunurlar. Ayrıca yazı dili ile fikir çatışmalarıyla bireylerin anlama kabiliyetinin genişleyeceği görülmüştür. Bununla beraber bu fikir çatışmasının konuşma dili üzerinde etkileri olabilir.

● Sınırlandırılmış yaklaşım her iki durumu da hesaba katmaktadır ve hem her iki dil biçiminin de kısmi bağımsızlığını, hem de her ikisi arasında oluşan ilişkileri kabul etmektedir.

“Üç-aşamalı-tez” olarak adlandırılan bu yaklaşım gitgide önem kazanmaktadır. Bu 3 aşama planlama, belli bir üslupla ifade etme ve üzerinde çalışıp düzeltmektir. Bu yaklaşım daima önem kazanmaktadır, çünkü yazı dilinin dilisel formüllerine göre sorunlar ancak düşünsel planlamalar tamamlandıktan sonra ele alınabilir.

Aynı şekilde zihinsel fikir oluşumlarının tam bir cümle yapısında olup olmadığı veya en azından karmaşık bir sözcük yapısında olup olmadığı güncel olarak tartışılmaktadır, ya da yazı dilinin dilbilgisel formlara hizmet edip etmediği de güncel bir tartışmadır.

İşaret dili

Özellikle dilsiz ve ağır biçimde duyma kaybı olan kimselerin iletişimde kullandıkları kendine özgü, görsel olarak algılanan doğal dil sistemi, işaret dili olarak tanımlanmaktadır. İşaret dili sağır ve dilsizlerce “haptik” anlamı (hareket ve dokunma) el temasıyla algılayarak kullanılıyorsa, buna “taktil” işaret dili denir.

İşaret dili, mimik ve ağzın görünüşüyle mesela sessiz konuşulan kelimelerle ya da hecelerle bağlantılı olarak ve daha çok vücudun şekliyle oluşan bağlamda her şeyden önce ellerle oluşturulan toplam işaretlerden (el kol hareketleri) meydana gelir.

Tarihçesi

Amerikalı “Valeri Sutton” 15 yaşındayken 1966 yılında kişisel notları için bir sistem geliştirdi. Bu kişisel sistemi bale koreograflerini not etmek için geliştirmişti. “Valeri Sutton” Danimarka Kraliyet Balesi’nde alıştırma yapmak için 1970’de Danimarka’ya taşındı. Orada Bournville Okulu’nun unutulma tehlikesinde olan koreograflerini kaydetmek için kendi dans notlarından yararlanmıştı. Bu kişisel sistemin 1973’te yayımlanması ve bale öğrenenler için “DanceWriting” Kursu (Bale vb. öğrenenler için koreograflerini not alma kursu), bu not alma tekniğinin Kopenhag Üniversitesi bilim adamları tarafından okunan bir gazete makalesinde 1974 yılında tanınmasını sağlamıştır. İşaret diline yönelik “MovementWriting” in (Hareketlerin yazılması) daha ileri düzeyde çalışılması teşviki, Antropolog Dr. Rolf Kuschel’den ve Lars von der Lieth’ten gelmiştir. İlk olarak Kuschel, Güney Pasifik Okyanusu’ndaki bir adada yaşayan bazı sağır ve dilsiz insanların anlaşmak için kullandıkları işaret sistemini filme almıştır. Bu kişilerin konuştuğu dili çözümlenebilmek için yazılı bir notlandırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Dr. Rolf Kuschel ve “Lars von der Lieth, Sutton’dan bu filmde gösterilen el hareketlerini not etmesini rica etmişlerdir. Bir işaret dilinin sağır ve dilsiz “bulucusunun” hareketleri yardımıyla elde ettiği bu transkripsiyon sağır ve dilsizlerin davranış dilinin modern zamanda ilk defa kayıt altına alınması olarak kabul edilebilir. Yazı sistemi başlangıçtaki “MovementWriting”ten ayrı olarak sürekli gelişmiştir ve işaretleri tanımlayan bir yazının gereksinimlerine uygun hale getirilmiştir. İşiten Danimarkahlının jestleri ve mimikleri de “SignWriting” in (İşaretlerin yazılması) simgeleri yardımıyla von der Lieth tarafından yürütülen araştırma grubunca kayıt altına alınmıştır.

Valerie Sutton 1975 ile 1979 arası Boston Konserveartuarı’nın dans bölümünde çalışmıştır. Bu esnada “New England Sign Language” (Yeni İngiltere İşaret Dili) araştırma grubuyla bir araya geldiğinde kendi “SignWriting” sistemini daha da geliştirmiştir. Duymayan yetişkinler, “National Theater of the Deaf” in (Duymayanların Ulusal Tiyatrosu) oyuncularını ilk kez 1977’de işaretler dili yazısını öğrenmişlerdir. Valerie Sutton 1979’da “National Technical

Institute for the Deaf'te (İşitme Engelliler için Ulusal Teknik Enstitüsü) görev almıştır. Bu enstitü işaret dili yazısını resimlerle anlatan “Amerikan İşaret Dili”ni yayımlamıştır.

1982'in sonbaharından itibaren “SignWriter” (İşaret yazıları) çeyrek yıllık bir gazetede işaret dili yazıları isimli metinlerle yayımlanmıştır. Düzenli ve periyodik basımlardan faydalanarak hızlı ve kolay bir yazım için gerekli olanlara yetişebilmek için işaret dili yazısı basitleştirilmiştir. Bu projeden 1984 yılında vazgeçilmiştir, çünkü bütün işaretler el ile yazılmak zorunda olduğu için masraflar bu çabalardan daha fazla olmuştur. 1986'da “SignWriter”ın bilgisayar programı yazılmış ve yayımlanmıştır.

1980'li yıllardan beri işaret yazısına ilişkin çeşit çeşit kılavuzlar ve sözlükler mevcuttur, hatta el yazısı ve kabartma yazısı da geliştirilmiştir.

İşaret yazısı 1985'ten beri gözlemlenen yazıların yerine yazılmıştır ve 1997'den bu yana İşaret yazısı resmi olarak yukarıdan aşağıya doğru bölümler halinde yazılmaktadır.

Uluslararası işaret dili “Gestuno”

Uluslararası İşaret Dili (“International Sign Language”) olarak da bilinen “Gestuno” 1951'de ilk defa “Dünya İşitme Engelliler Federasyonu”nun (“World Federation of the Deaf”) dünya çapındaki kongresi çerçevesinde ele alınan yapay bir işaret dilidir. “Gestuno” ismi İtalyancadan gelmektedir. “Gestuno”, “işaretlerden birisi” anlamını taşımaktadır.

1973'te bir komisyon uluslararası bir yapay işaret dili üzerine çalışmalar yapmıştır ve bu yapay işaret dilini standartlaştırmaya çalışmıştır. Birçok ülkede işitme engelliler tarafından anlaşılan işaretler bu komisyonda bir araya getirilmiştir. Ayrıca bu komisyon yaklaşık 1500 işareten oluşan bir kitap yayınlamıştır. Ancak Gestuno'nun gerçek bir dil gibi somut dilbilgisel kuralları yoktur.

“Gestuno” sayesinde, farklı ülkelerden işitme engelliler bir araya geldiğinde ve kendilerine özgü işaret dilleriyle anlaşamadıklarında kullanılan

uluslararası bir işaret dili gelişmiştir. “Gestuno” bugün hâlâ uluslararası işaret dili için bir referans olarak kullanılmaktadır. Birçok işitme engelli insan dört yılda bir düzenlenen duyma engellileri olimpiyatlarında ve “Dünya İşitme Engelliler Federasyonu” (World Federation of the Deaf) gibi birçok uluslararası konferanslarda uluslararası işaret dilini kullanmaktadır.

Sesli dile yönelik bağımsızlık ve tutum

İşaret dilleri bilimsel anlamda kendine özgü ve doğal diller olarak kabul görürler. İşaret dillerini aynı ülkedeki sesli dillerden temelde ayıran kendilerine özgü dilbilgisi yapıları vardır. Bu nedenle işaret dilleri sesli dile kelime, kelime aktarılamaz. Sesli dile yönelik göze çarpar bir fark ise; sesli dil birbirini takip eden bilgileri zorunlu bir şekilde ardıl olarak işlerken, işaret dilleri her hareketle birkaç bilgiyi aynı anda iletebilir. Sık, sık “inkorporasyon” (kabul etme) olarak adlandırılan bu kavram yeni araştırma birimlerinde bükümden sayılmaktadır ve işaret dilin önemli bir malzemesidir. İşaret dilleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Almanca dil alanından Almanca İşaret Dili (DGS) varken Avusturya'da Avusturya İşaret Dili (ÖGS) vardır.

Farklı sesli dillerde olduğu gibi işaret dilleri de kendi aralarında benzerlik gösterir. Uluslararası işaret dili uluslararası organizasyonlarda yavaş, yavaş yürürlüğe girmektedir. Oluşum aşamasındaki işaret dili nesnel açılara göre ülkelere özgü farklı el kol hareketlerinin kabul edilen anlaşma sayesinde gelişimini sürdürmektedir.

İşaret dillerini yasal olarak güvence altına alma çabaları geçmişte de vardı ve hala da devam etmektedir. İngilizce ve Māori (Maori, Yeni Zelanda yerlileri ve onların diline verilen isimdir) dilinin yanı sıra Yeni Zelanda işaret dili (NZSL) 2006'dan bu yana Yeni Zelanda'nın resmi dilidir. İsviçre'nin Kanton eyaleti, işaret dilini 27 Şubat 2005'ten beri anayasal olarak kabul etmektedir. Avusturya parlamentosu Federal Anayasa'da işaret dilini tanınmış azınlık dili olarak kabul etmiştir (Madde 8. fıkra 3).

Ağız hareketi

Ağız hareketleri işitme engellilerin ve ağır işitenlerin eğitimi alanlarında söz konusudur. Ağız hareketleri konuşma dilindeki sözcük üretiminde yüzün alt kısmının ve dudakların gerçekleştirdiği görsel olarak algılanabilen davranışlardır. İnsanların sözcük üretimi sırasında konuşma araçlarının yanı sıra ağızın dış alanının ve dudakların da her sözcükte belirli bir biçimde görevi söz konusudur. Bu durum küçük kişisel farklılıklarla da olsa birçok insanda daha az veya daha çok benzerlik göstermektedir. Dudak hareketinin bu fark edilebilir örneği prensip olarak konuşma dilinde dudak okumayı mümkün kılmaktadır. Görsel olarak görülebilen ağız hareketi dilin en küçük birimi olan “fonem”e benzetilerek İngilizcede “viseme” olarak tanımlanmaktadır. Ağız hareketlerinin gerçekleştirilmesi ve durumu öncelikle işitme engellilerin ve ağır işitenlerin eğitimi alanlarında belirli bir dereceye kadar sistematik bir biçimde bilinçlidir. Bu durum anlaşılabilir şekilde canlandırılabilir. Bu alanda dudak okumanın tipik ağız durumlarının ve ağız hareketinin sonuçlarının uygulamalı olarak gösterilmesiyle alıştırma yapılmakta ve dudak okuma eğitilmektedir.

Ağız hareketleri çoğu kez bir sözcüğün bütün şeklini tam olarak yansıtmayabilir, aksine sadece bir kısmını yansıtabilmektedir. Hatta ağız hareketleri özellikle sözcüğün bir kısmını konuşma esnasında tamamiyle kolay anlaşılabilir biçimde ve tipik ağız biçimlerinde yansıtabilmektedir. Özellikle önce gırtlığın konuşma aracı olan veya dilin pozisyonu sayesinde meydana çıkarılan sesler daha az anlaşılabilir olabilir veya hiç okunmayabilir. Bu durumda örneğin “baba” ve “mama” sözcüklerinde ağız hareketi aynı görünmektedir.

Bunun yanı sıra bir sesin ağız hareketi kendisinden sonra söylenecek olan veya kendisinden önce söylenen (eş söyleyiş) ses yüzünden değişmektedir.

İşitme engelliler için eğitim veren okullarda öğretmenler zor sözcüklerin okunmasını kolaylaştırmak için bilinçli olarak ağız hareketini değiştirmektedirler. Bu durum şu şekilde örneklendirebilir: “L” sözcüğünün daha iyi fark edilebilmesi için dil kesici dişin iç kısmına değil de görülebilen biçimde kesici dişin alt kenarına dokundurulmaktadır. Bu davranış sesi görsel olarak sembolize etmek için gerçekleştirilmektedir. Ağız hareketleri işaret diline destek olarak da kullanılmaktadır.

İşaret dili kursları

Bir işaret dilini, duyabilen insanların da öğrenmesi mümkündür. Örneğin halk eğitim merkezlerinde ya da işaret dili kurslarında ve uygulama ve

kapsam açısından bir yabancı dil öğrenmeyle kıyaslanabilir.

İşaret dili çevirmenleri

İşaret dili çevirmenleri el kol hareketi çevirmenleri değildirler. İşaret dili çevirmenleri duymayan ve duyan kimseler için her iki yönde de çeviri yaparlar. Örneğin bu, bir duymayanlar konferansında işaret dilini bilenler ve işaret diline hâkim olmayan duyan kişiler için yapılan çeviri olarak ortaya çıkar. Bir işaret dilinden diğerine ya da sesli bir dilden yerel bir işaret diline (örneğin Fransızcadan Almanya veya İsviçre İşaret diline) çeviri yapan çevirmenler vardır. İki işaret dili arasında çeviri yapan çevirmenlerin kendisi çoğunlukla duymayan kişilerdir. [2]

İşaret dili yazısı

Birçok girişim olmasına karşın işaret dili bugüne kadar günlük kullanım için güvenilir olarak yazıya dökülememiştir. Bilimsel araştırmalar için “not alma sistemleri”, örneğin “HamNoSys” (Hamburg Not Alma Sistemi) mevcuttur. Örnek olarak bu sistemler; elin biçimindeki, el duruşundaki, vücut kısmındaki, hareketi yürütmedeki gibi el kol hareketlerinin çözümlenmesiyle ve bunlara uygun düşen temsillerle çalışır. İşaret dili yazısı Osnabrück'teki “Duyma Engellileri İçin Eyalet Eğitim Merkezi”nde uygulanmıştır. Başarılı bir şekilde birinci sınıftan itibaren yürürlüğe konulmuştur. (İşaret dili yazısı: İngilizce; “SignWriting”, ilk olarak “Valeri Sutton” tarafından ve “Sutton-Movement Writing-Sistemlerinin” bir kısmı olarak geliştirilmiştir)

İşaret dili yazısı

İşaret dili yazısı, işaret dilinin dilsel işaretlerinin temsilleri için Kopenhag Üniversitesi'nin vekâletinde 1974'te “Valeri Sutton” tarafından geliştirilmiş bir sistemdir. Daha önceden, Paris'te 19. yüzyılda Fransız “Bebian” ve daha sonra İskoçya asıllı George Hutton, Nova Scotia'da (Kanada) her ikisine de “mimografi” denilen bir işaret dili yazısı taslakları üzerinde çalışmalarını tamamlamışlardır.

Duymayanlar için diğer yazı sistemleri de mevcuttur. Örneğin Willian C. Stokoe'nun “American Sign Language” (ASL – Amerikan İşaret Dili), Eshkol-Weissman'ın “Israel Sign Language” (İsraël İşaret Dili), “Alman İşaret Dili” (DGS) için “HamNoSys” (Hamburg Not Alma Sistemi) ve Hartmut Teuber'in “SignLettering” fonetik/fonem sistemi günümüzde kullanılmaktadır. İşaret dili yazısı, “MovementWriting” (Hareketlerin yazılması) üst kavramından özetlenen, hareketleri tanımlayan ve “SignWriting”in (İşaretlerin yazılması) yanı sıra “DanceWriting” (Dansların ve koreograflerin not alınmasına yönelik) ile bağlantısı olan yazılar arasından birisidir.

İşaret dili, el kol hareketleri için önemli sayılabilecek el kol hareketlerinin gösterilmesinde el biçimlerinden ve mimiklerden yararlanmaktadır. Hatta kollar, bacaklar ya da omuzlar için kesin tanımlanmış birçok kesin belirli “piktogram” adı verilen işaret sisteminden ve hareketin tanımını gösterecek farklı oklardan, yıldızlardan, dalgalardan vb. değişik ek sembollerden de yararlanmaktadır. İşaretlerin sistemsal karakterlerinden dolayı yazının tanınması görece olarak kolaydır (“piktogram” ya da “piktograf” bir şeyayı, bir objeyi, bir yeri, bir işleyişi, bir kavramı resmetme yoluyla temsil eden sembollerdir)

İşaret dili Almanya'da birkaç yerde, örneğin Osnabrück'teki “Duyma Engellileri İçin Eyalet Eğitim Merkezi”nde (Landesbildungszentrum für Hörgeschädigte in Osnabrück) duyma özürlü çocukların ders programına yerleştirilmiştir. Aynı durum Güney Nikaragua'da bir okulda da gerçekleştirilmiştir. [3]

Yapısal ve biçimsel diller

Diller, bilişim bilimi (informatik) çerçevesinde de ele alınabilir. Biçimsel diller olarak adlandırılan diller dilin matematiksel modelini ifade eder ve bu diller özellikle teorik bilgisayar bilimi içerisinde kendine yer bulur.

Özellikle de hesaplanabilirlik kuramı ve Compilerbau kullanımında yer alır. Birçok bilgisayar program dilleri, özünde hem teorik düşüncelere hem de nesnel düşüncelere dayanır. Programlama dillerine “Java, ALGOL, Fortran, COBOL, BASIC, C, C++, Ada, LISP, Prolog, Perl” örnek verilebilir.

Felsefenin karşılaştırılabilir bir uğraşı da Alman filozof, matematikçi ve mantıkçı Paul Lorenz'in projesi olan Orto isimli bir dil programıdır. Bu dil programında anlamlı ve sistemli bir bilimsel dilin oluşturulması amaçlanıyor ama bu durum “sistemli felsefede büyük oranda tartışmalı” durumda.

Dil değişimleri

Dil değişimi veya dil dinamizmi bir dilin değişim veya gelişme sürecini belirtir ve dil değişimi tarihsel dilbilimin ilesosyolinguistik'in araştırma alanına girer. Kıyaslama (analoji), başka bir dilden alıntı ve dilde seslerin değişimi kurahı, dil değişiminin asıl itici gücü olarak kabul edilir.

Yapısalcılık bakış açısında, dil değişimi başlığı altında eşzamanlı bir dil aşamasının unsurunun tarihsel, yani artzamanlı ya da eşzamanlı iki dil aşamasının birbirleri arasındaki ilişkileri anlaşılacaktır.

Nicel dilbilimin bakış açısından ise dil değişim sürecinin zaman içerisindeki seyrinde özellikle dil değişiminin iki bakış açısı önemlidir. Bunlar; dil değişim kuralları ve Piotrowski kurallarıdır. Ayrıca dil değişimine yol açan ve dil değişimini kontrol eden birçok sebebin etkisi de önemlidir. [5]

Diller zamanla değişime uğrarlar veya tamamen yok olurlar. Sözcük yazılışlarında, okunuşlarında ya da imlâ kurallarında oluşan yavaş ve küçük yenilikler birikerek ve büyüyerek bu değişimleri oluşturur. Bir dili konuşan ya da kullanan insanlar yeterince uzun bir süre fiziksel ya da kültürel olarak ayrı yaşarlarsa dilleri farklılaşmaya başlar. Bir lisani belirgin farklılıklarla konuşan iki insan, birbirlerini anlayabiliyorlarsa ayrı lehçeleri, birbirlerini anlayamıyorlarsa ayrı dilleri konuşuyor olarak kabul edilirler. Dillerin birbiriyle ilişkili olup olmadıklarını anlamakta kullanılan göstergelerden biri de benzer anlamalar taşıyan, benzer yapılı kelimelerdir. Bu şekilde doğal olarak gelişmiş dillerin dışında, yapay olarak geliştirilmiş diller de vardır. Yapay dillere Esperanto ve Mondlango örnek verilebilir.

TÜK DİLİ

Türkiye Türkçesi zaman içinde aşağıdaki gibi şekillenmiş ve değişmiştir:

I. Altay dil ailesi

A. Türk dil ailesi

a) Güney Dilleri

1. Gagavuz Türkçesi (Balkan Gökoğuz Türkçesi) (Türkiye, Avrupa)
2. Gökoğuz Türkçesi (Moldovya)
3. Horasan Türkçesi (İran)
4. Türkiye Türkçesi (Türkiye, Avrupa, Kuzey Amerika)

Dil değişiminin sebepleri

Alman dilbilimci "Peter von Polenz", aşağıdaki durumları dil değişiminin sebepleri olarak adlandırmıştır.

1. Ekonomi: Ekonomi alanında meydana gelen değişikliklerdir, çünkü konuşmacı veya yazar zaman tasarrufu ve rahatlık sebepleri yüzünden kısaltılmış bir dil kullanır. Günümüz edebiyatında "ekonomi" kavramı bağlam içerisinde bir talebin-kullanmanın-analizin sonucu olarak anlaşılır. O halde belirli bir amaca ulaşmak için "kendimi nasıl ifade edebilirim" sorusu akla gelir.
2. Yenileşim (İnovasyon): Yenilik durumlarında ortaya çıkan değişikliklerdir, çünkü yaratıcı ve konformist olmayan faaliyetler için dilin yerleşik yapıları yeterince uygun değildir ve bu yapıların gelişmeye muhtaç olduğu görülür. Yeniliklerin oluşmasındaki ve yayılmasındaki önemli güçler ayrıca şu prensiplerdir; "göze batmak için başkaları gibi konuşma" ve "onlara dâhil olmak için başkaları gibi konuş".
3. Değişim: Dil kullanıcıları dilin kullanım aracının seçiminde esneklerdir. Bu esneklik iletişimsel koşullara ve amaçlara göredir.
4. Dilsel evrim: Dil kullanımı ve bu dil kullanımının etkisi toplumsal güçler aracılığıyla dil değişimini etkiler.

Aynı zamanda dilin gelişimi biyolojide de geçerli kurullarla takip edilir.

Özel uzmanlık alanı dili

Uzmanlık alanı dillerinde uzmanlık alanı sözcükleri yeniden düzenlenir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir; örneğin bilgisayar kelimesi yerine "PC" (Personal Computer - Kişisel bilgisayar) sözcüğü kullanılır veya elektrik alanında "gerilim" sözcüğü yerine birçok durumda "voltaj" sözcüğünün kullanıldığı görülür. Bu değişiklikler daha kesin bir ifadeye ulaşmak için ortaya çıkar, ama bazı durumlarda da anlaşılmayı zorlaştırabilir. Aynı zamanda yeni eşesli kelimeler ortaya çıkabilir; örnek olarak "gerilim" kelimesi Türkiye'de "gerginlik, tansiyon" anlamını da karşılamaktadır. Halk dilinde bu ve bu gibi sözcükler hem alan dışı anlamlarıyla hem de teknik anlamlarıyla kullanılabilir.

Dil değişimine örnekler

Dil değişimi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu farklı görüşlerden bazıları şunlardır:

Görünmez el teorisi

Bu teoriye göre dil değişimi görünmez bir elin etkisinin bir sonucu olarak kabul edilir. Bu teorinin en önemli temsilcisi Düsseldorf Üniversitesi (Heinrich-Heine) profesörlerinden Rudi Keller'dir. Bu teoride dil değişimi ne doğal bir olgu ne de insan eliyle gerçekleştirilen bir durum olarak anlaşılır, aksine bu teoride dil değişimi bireylerin kişisel eylemlerinden istem dışı ve plansız bir durum olarak ortaya çıktığı anlaşılır. Koordinasyonsuz bir davranış koordineli bir yapının bütünsel olmayan bir koordinasyona sebep olur. Kendiliğinden oluşan bir düzen olarak dil ayrıca bu görünmez elin etkisinin bir sonucudur. Rudi Keller'e göre dil, 3. türün bir olgusudur (görünmez elin), yani ne insan tarafından oluşturulmuştur ne de doğal bir olgudur; bunların tam aksine dil, bireysel ve uluslararası eylemlerin çeşitliliğinin nedensel bir sonucudur. Dil değişimi ayrıntılı olarak dilin gereksinimi doğrultusunda kendiliğinden oluşur. Dil değişiminin özel bir durumu anlam değişimidir. Rudi Keller'e göre dilin kullanım kurallarının değişmesi ile sözcüklerin anlamları değişir, çünkü Ludwig Wittgenstein'a göre bir kelimenin anlamı bir dil sistemi içerisindeki düzenli kullanımına bağlıdır. Bu teoriye göre dil değişimi esnasında dil kullanıcıları görünmez elin etkisi ile bir sözcüğün kullanım kurallarını değiştirir, böylece dil kullanıcıları daha sık kullanılan bir anlam üretirler ve bu anlam, dil toplumu içerisinde zamanla yeniden öğrenilir. Biçimsel değişim genellikle kuralların bozulması ve anlam değişimi aracılığıyla oluşur, ayrıca biçimsel değişim görünmez elin etkisi altında kurallara uygun özel dil kullanımı sayesinde anlam belirlemesi olarak ortaya çıkar.

Dil değişiminde tercih modeli

Dil değişimi bir dil sisteminde kesin bir dereceye kadar tahmin edilebilir, çünkü dil değişim süreçleri özellikle belirli öğelerle ilgilenir. Bu yüzden düzensizlikler genellikle bozulmaya eğilim gösterir. Düzensizliklerden kaynaklanan yeni oluşum diğer alanların düzenlemelerinin yan ürünleri olarak ortaya çıkar.

Dil değişiminde dilbilgisel model

Dil değişimi düzenlenmiş olarak görülebilir, çünkü genel anlamda sözcük birimleri dilbilgisel unsurlardır. Diğer taraftan biçim birimlerin sözcük birimlerine gelişimi çok azdır, hatta hesaba katılmamaktadır.

Dil değişiminde sosyolinguistik modeli

Dil değişimi sosyal etkenlere bağlıdır; bu etkenler yüksek bir itibara sahip olan biçimler ve yapılarıdır. Bu biçimler ve yapılar dil değişiminde kendilerini göstermeye eğilimlidir.

Dil değişiminde fonksiyon modeli (Köhlers Regelkreis)

Dilbilimsel ortak çabı, dil kullanıcılarının veya dinleyicilerin kendi dillerinde oluşturdukları ihtiyaçların etkisini örneklendirmeyi ve dilin biçimi üzerine sonuçlarını matematiksel olarak örneklendirmeyi mümkün kılar. Bu model böyle gereksinimleri bütünüyle bir sıra olarak öngörür ve diğerlerinden daha açıktır. Mesela ekonomi gereksinimlerinin yanı sıra kavramlar kesin olarak tanımlanabilirse belirlemeye göre gereksinimler de hesaplanabilir.[4]

Bir başka dilden ödünç alma

Dilsel olarak ödünç alma, kelime oluşturma ve anlam değişiminin yanı sıra sözcük oluşturmamın temel yöntemlerinden biridir ve bu ad bilimin bir konusudur.

Ayrıca ödünç alma dil değişiminin önemli etkenlerine bir örnektir. Dilsel ödünç alma durumu sözcüksel, anlamsal ve sözdizimsel ödünç almadan farklıdır.

Sözcüksel ödünç alma durumunda bir sözcük gövdesi, anlamıyla birlikte veya anlamının bir kısmıyla birlikte iletişim dilinden (donör dil) alınarak ödünç alan dile aktarılır ve bu dilde ödünç alınan sözcük gövdesi dar anlamda ödünç alınmış bir sözcük veya yabancı bir sözcük oluşturur. Bu ödünç sözcük oluşturmada alıcı dilin fiil çekimine, telaffuz alışkanlıklarına ve yazma alışkanlıklarına uyum göz önünde bulundurulur. Yabancı bir sözcük oluşumunda ise alıcı dilin fiil çekimine, telaffuz alışkanlıklarına ve yazma alışkanlıklarına uyum ya hiç dikkate alınmaz ya da çok az uyuma dikkat edilir. Anlamsal ödünç almada ödünç alan dilde var olan bir sözcüğe sadece anlamın yeni bir anlam olarak veya önceki anlamına ek bir anlam olarak aktarılmasıdır; ya da ödünç alan dilin dilsel araçları ile bu anlamın geri verilmesinin oluşturulmasıdır. Görünüş olarak ödünç alma özel bir durumu oluşturur. Bu ödünç almada, iletişim dilinin öğelerinden veya ödünç alan dilde zaten var olan yabancı sözcüklerden alınan bir sözcük ödünç alan dilde yeniden yapılandırılır, bu yeniden yapılandırılan biçim veya anlam iletişim dilinde henüz yoktur.

Sözcüksel olarak ödünç almalar dar anlamda ödünç sözcükler ve yabancı sözcüklerdir. Görünüş olarak ödünç alma gibi anlamsal olarak ödünç almalar ise çoğunlukla geniş anlamda ödünç sözcükler olarak kabul edilir. Hem sözcüksel ödünç alma hem de anlamsal ödünç alma ödünç sözcükler başlığı altında ele alınır.

Sözdizimsel ödünç alma ise herhangi bir dilin, bir iletişim dilinin belirli sözdizimsel yapılarını çok sık kullanmasının etkisi sonucunda ortaya çıkar veya bir dil yeni sözdizimsel yapı olasılıkları oluşturduğunda sözdizimsel ödünç alma gerçekleşir.

Kalıt sözcük

Kalıt sözcük bir dilin önceki evrelerinde var olan bir kelimedenden türeyen bir sözcük için kullanılan tanımdır. Etimoloji(kökenbilim) bir dilin kelime hazinesinin zamansal gelişimini ve kökenini aydınlatmaya çalışır. Kalıt sözcükler dilin kaynağına dair açıklayıcı bilgiler verirler. Kalıt sözcükler paralel bir dilden alınan alıntı sözcüklerden ayırt edilmelidir.

Somut bir örnekle açıklamak gerekirse, çağdaş Alman dili; Ortaçağ Almancası, eski yüksek Almanca gibi yazılı olarak da aktarılmış birçok ortaçağ dilinin kökenine kadar inme olanağı sunar. Örneğin; kökeni o zamanki dillerde olan çağdaş kelimeler kalıt sözcükler olarak karşımıza çıkar. Biraz daha geriye bakıldığında; Alman dilinin, doğrudan kullanılmayan Hint-Avrupa dilinden ortaya çıktığı ve Alman dilinin bu Hint-Avrupa dilinden birçok kalıt sözcük aldığı görülür. Alman dilindeki kalıt sözcüklere örnekler: “Sonne” (Güneş), “Vater” (Baba), “Nase” (Burun) ve geçmiş zamanlarında kökteki ünlüsü değişmiş tüm sözcüklerdir.

Dil yozlaşması

Dil yozlaşması kavramı dil eleştirisinden ortaya çıkmıştır ve bu dil yozlaşması zaman içerisinde korunmaya değer görülen köken özelliklerinin değişmesi yoluyla dillerin kaybolması korkusu olarak adlandırılır. Bu duruma örnek olarak; dilbilgisindeki, temel sözcük dağarcığındaki, genel anlaşılabilirlikteki veya ifade gücündeki çeşitlilik verilebilir. Dil kayması olarak dil yozlaşması en kötü durumda dil ölümüne yol açabilir.

Dil yozlaşmasının sebepleri

Dil yozlaşmasının nedenleri aşağıdakiler olabilir:

- Bir dil muhtemelen o dile hâkim anadil kullanıcıları tarafından kullanılmaz. Bunun yerine dil, o dile daha az hâkim kimselerce konuşulur ve böylelikle dile gereken önem verilmez, dilin toplam gelişimini, mesela dilin günlük kullanımını yansıtan bir ölçü de budur.
- Diğer taraftan bir dil diğer dillerin etkisi altında kalarak yozlaşabilir. Bu durumda dil, asıl köklerini kaybeder ve dilin kökeni kendi içindeki etkilerle olduğu kadar diğer dilden gelen etkilerle karışık bir köke dönüşür.
- Başlıca bir neden de medyanın her zaman eleştirilen etkisidir, her şeyden önce televizyon ve radyoların etkileridir. Yan cümlelerdeki bağlaçların sözde yanlış kullanımı, kaba, ahlaksızca kullanılan jargonlar, gereksiz yere İngilizce kelimeler kullanmak gibi dilbilgisi yanlışlıkları sunucuların konuşmalarını etkisi altına alır ve böylelikle dinleyicilerin dil kullanımını da değiştirir.
- Diğer taraftan da bazı dil eleştirmenleri dil yozlaşmasını “küreselleşme sürecinin ve kültürel çeşitliliğin bir parçası” olarak kabul etmektedir.

Dilbilimin bu konseptte uygun eleştirisi

“Dil yozlaşması” kültür eleştirisinin kullanılan önemli bir kavramdır. Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Adorno, Martin Heidegger ve diğer birçok yazar ve filozofun, hakkında farklı kökenler işaret ettiği bu kavram “kültürel yozlaşma” konseptinin içerisinde yer alır.

“Dil yozlaşması” kavramı bugünkü dilbilimine göre çoğunlukla kabul görmez, çünkü bu kavramın bilimsel olmayan birçok ön şarttan yola çıktığı açıktır:

1. Genellikle sadece yüzeysel olgular ele alınır, örneğin alıntı kelimeler de veya büküm ve cümle yapısındaki değişiklikler de söz konusudur. Sözü edilen bu durumlar okulda gösterilen “sistem dilbilgisinin” asıl noktalarıdır. Analitik dil yapısının kolayca özü anlaşılabilen, hatta kolayca oluşturulabilen durumu, dilin kurallara uygunluğunu, doğru ve güzel kullanılmasını amaçlayan çalışmalarca "daha ilkel" olarak tanımlanmaktadır; ancak bu, temelde yatan derin olgular olarak kalmıştır, çünkü bir sahip olma tutumunun tanımı önceden olduğu gibi başarılı bir şekilde ifade edilmiştir (yalnızca araçlar değişim göstermiştir).
2. Dili özenli kullananların bakış açısına göre ilgili dil öylesine yüksek bir kaliteye ulaşmıştır ki her değişiklik kaçınılmaz bir şekilde dilde kötüleşmeye sebep olmuştur. Fakat bununla beraber dilin tarihselliği şüpheli görülür olmuştur. Tüm diller değişir, hem de sürekli olarak, çünkü dil, konuşan

toplumlarca sürekli değişen ortama uydurulmaktadır.

3. Dilin kendi köklerinden uzaklaşma korkusu dilin ilk evresinde "arı", "bozulmamış" dillerin var olmasından ileri gelmektedir. Bu görüş, her dilin ilk zamandan beri diğer dillerle sürekli ilişki içinde olduğunu görmezlikten gelmektedir. Buna göre "arı" diller yabancı etkilere maruz kalmaz. Her dil farklı zamanlarda farklı ilişkilerle farklı yakınlıkta ortaya çıkan bir "karma dil"dir. Dili kendi "köklerinden" uzaklaştıran ilk değişiklikler muhakkak vardır, ama çağdaş dil durumunu inceleyen bir eleştirmenin bunlardan haberi yoktur. Bir dilin komşu dillerle ve "dünya dilleri" olarak adlandırılan uluslararası etkili dillerle yoğun bir alışveriş içerisinde olup olmadığı ve bunun nasıl gerçekleştiği; bu değişiklikleri göğüsleyen konuşucu kitlelerin açıklığının ve hareketliliğinin bir göstergesidir. Bu değişiklikler gerçekleşirken birçok durumda uzun ilişkiler sonunda en başta "ödünc alınan" söz varlığıyla birlikte dil varlığının sesçe ve anlamlı "kaynaşması" ortaya çıkar Türkçe; "Konsept"). Yine söz varlığının anlama (örnek: Almanca; "Konzept" uygun çevirisi yeni, sesçe uyumlu, kulakla uyumlu-anlamlı, herkes tarafından Türkçe;@anlaşılr bir kelime haline gelir (örnek: İngilizce; "to announce" "Anons etmek"). Ya da söz varlığı yabancı dildeki yapının tıpatıp benzeri olarak Türkçe; "Bravo").@kalır (İngilizce; "Bravo"
4. Yabancı etki sadece dilsel alanda etkisini göstermez, bunun yanı sıra yabancı etkisi kültür ve toplum gerçekliğiyle sıkı sıkıya bağlı olduğu ve bunlarla iç içe geçmiş olduğu için "dil yozlaşması" konusu genellikle kültür ve toplum eleştirisiyle aynıdır.
5. Bununla birlikte (dil) eleştirmenlerin(in) ortaya çıkan genel hoşnutsuzluğu reddedici, yani yeni gelişmelere karşı çıkmada ve herhangi bir ilk "standardın" savunulmasında hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Oldukça zor olan dile özen gösterme cesareti, diğer dilleri aralıksız kendisine çeken her dönemde önceden kestirilemeyen, yeni biçimli olanaklar, en iyi kavramların ve düşüncelerin yaratıcı bir şekilde türetilmesini, hatta "yabancı kelimelerin" iyi anlamda kullanılmasını zora sokmuştur.

Dil ölümü

Bir dili anadil olarak konuşan hiç kimse kalmadığı zaman dil ölümü söz konusu olmaktadır. Bu andan itibaren bir dilin içinde zamanla oluşan normal gelişimler ve değişiklikler ölü dilde görülmez; ölü dil değişmez ve hareketsiz, durağan olur.

Bir dilin ölü dil olarak görülmesi, bu dili anlayacak konumda kimsenin olmadığı anlamına gelmez. Ölü bir dil iyi bir şekilde belgelenebilir, yabancı dil olarak öğretilir ve hatta olası belli durumlarda sözlü ya da yazılı olarak kullanılabilir. Örneğin Latince, anadil olarak kimse konuşmadığı için ölü bir dildir. Yine de yabancı dil olarak öğrendikleri için Latince anlayan bir sürü kimse vardır. Belli fonolojik (Sesbilimsel) kısıtlamalarla ölü bir dili yeniden canlandırmak mümkündür. Örneğin Kernevekçe (Güneybatı İngiltere'de Cornwall kontluğunda konuşulan bir Kelt dilidir) ya da İbranice'nin yok olmasından 2000 yıl sonra İsrail'in resmi dili olan İvrit (Çağdaş İbranice) gibi. Bilim insanları dünya genelinde yaşayan 6000 dilin bu yüzyılda yaklaşık yüzde 90'ının yok olacağını kabul etmektedir. Son 30 yılda sadece Kuzey Amerika'da 51 dil yok olmuştur.

Dil ölümünün nedenleri

Bir dil çocuklar tarafından anadil olarak öğrenilmiyorsa yok olma tehdidi altındadır. Diller, dil kayması yoluyla ölü dillere dönüşür. Bir dildeki yavaş değişimler bir veya birçok yeni dilin doğmasını ve köken dilin ölü dillere dönüşmesini sağlar.

Bu noktada dil ölümünün iki biçimi birbirinden ayırt edilmelidir:

● Birincisi, kendi içinde oluşan dil biçimleri varlığını sürdürürken konuşulan bir dilin yok olmasıdır. Roman dilleri içinde varlığını sürdüren Latince buna örnek gösterilebilir.

● İkincisi de; kendi içinde oluşan dil biçimlerinin de varlıklarını sürdürmediği, konuşulan bir dilin yok olmasıdır. Örneğin "Kıpti" dilidir.

Ayrıca aşağıdakiler arasında da ayırım yapılması gerekmektedir:

● Çoğunlukla uzun bir süreçte meydana gelen ve dil ölümünü bilinçli şekilde teşvik eden kriterler olmaksızın meydana gelen "doğal" bir dil ölümü söz konusudur. Bu durum, ilk çağda yerini Latinceye bırakmış olan bir sürü dilin ölümdeki durum olabilir, çünkü antik çağlarda bilinçli bir dil politikası henüz yoktu.

● Bir dizi siyasi önlemler yoluyla desteklenen dil ölümü söz konusudur. Dil ölümü için kesin sonuç sağlayan ya da sağlamış bu önlemler durumlarında bazı yazarlar "Linguizid"den (dili öldürme) söz eder.

Bir dil 50 yaşın üzerinde ve de 25 ve 50 yaşları arasındaki yaş grubunda "yarı konuşuculara" sahipse, fakat 25 yaşın altındaki yaş grubunda bu dili konuşan hiç kimse yoksa, o zaman bu dil, ebeveynlerden çocuklara aktarımın mümkün olmayacağı için yarı ölü ("moribund") sayılır. Üst yaşlardan binlerce, hatta yüz binlerce konuşanı olsa dahi dilin yok olması ancak tüm güçlerin seferberliğiyle ve bu çabanın genel desteğiyle engellenebilir. Birçok durumda doğal bir dil ölümünün ya da bir "Linguizid" in (dili öldürme) ne ölçüde gerçekleşeceğini belirlemek zordur. Dil ölümünde politik önlemlerin kesin sonuç veren rol oynadığı diller Havai dili ve yarı ölü Bretonca'dır (Bretonca, Hint-Avrupa dil ailesinin Kelt koluna ait dildir. Fransa'nın Breton bölgesi'nin resmî dilidir).

Dil ölümünün sonuçları ve dil ölümü için önlemler

Dillerin ortadan kaybolmasının geniş kapsamlı sonuçları olabilir:

● Her bir dil konuşanı, özel yaşamında ve toplumsal hayatındaki birçok durumda kendini kendi dillerinde yeterli düzeyde ifade edemez. Bununla birlikte her bir dil konuşanı, kültürel ve tarihi kimliğinin bir parçasını kaybeder.

● Dünyayla ilgili kavramların ve görüşün bir dilde özel var olan tasarıları yok olabilir.

● Her dil kendine özgü bir "ses varlığı" ve bununla birlikte kaybolup gidebilecek bir kültürel miras değeri taşır.

Özel bir dil için dil politikası ya da diller politikası (örneğin bir devletteki birçok dil için) yardımıyla dillerin canlı kalmasına çalışılmaktadır. Bu tür önlemlerin başarısı mevcut dil konuşanı sayısının fazlalığına, politik etkilere, finansal olanaklarına ve dil ölümünün evresine bağlıdır.

Dil ve düşünce

Düşüncenin iletişimsel aracı olarak dil

Özellikle teknik teoriler başta olmak üzere birçok iletişim aracı teorisi dili iletişim aracı olarak ifade etmez, aksine dili iletişimsel bir araç olarak ele alır. Bunu durum şu anlama gelmektedir; dil gerçek iletişim araçları için tarafsız bir mümkün olma durumudur. Dil, böyle görüşlerin sadece uygun davranışlara hizmet eder veya dil, tasarılar ve kavramlar gibi zihinsel varlıkların iletimine yardımcı olur. Bu tasarı ve kavram gibi zihinsel durumlar dilden bağımsız düşünülemez. İşte bu yüzden temsil aracı olarak ele alınır.

Dilbilimci Wilhelm von Humboldt'un dil teorisinde şüphesiz bir iletişim aracı görüşü dile getirilmiştir. Bu görüşün temel söylevi, düşünsel sürecin ancak iletişimsellik aracılığıyla mümkün olabileceğini dile getirir. Bu durum insanların düşünce tarzının ancak içinde buldukları çevredeki göstergelerin harekete geçeceği süreç aracılığıyla mümkün kılınabileceği anlamına gelmektedir. Bu göstergeler, hem dünya bilincini hem de benlik bilincini oluşturan göstergelerdir. Burada dil, sınırları belirleyen bir rol üstlenir. Ayrıca dilin iletişim aracı olarak tanımlanması insanların bilincini araçsal boyutta (medial) etkilemiştir. Bu yüzden yeni iletişim araçlarının insanlar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu konusunda fikir yürütmek daima dile bağlı olmalıdır. Yeni iletişim araçlarının etkinliği ve etkileme gücü dilsel iletişim araçlarının yapısal olarak oluşturulmasına bağlı olmalıdır.[6]

Dil ve politik güç

Bu varsayımın, iktidar yapıları bağlamında dili politik olarak kullandığı birçok defa denenmiştir. "Siyaseten doğruluk" ifadelerinin talebi mesela cinsiyetçi bir dil kullanan veya cinsiyetçi düşüncelere eğilim gösterenlere zaman zaman temel oluşturur. Dil iyileştirmeleri sayesinde gerçekten bilinç değişikliği gerçekleşmekte mi yoksa bunun güncel politik amaçlara ulaşmak için mi olduğu halen tartışmalıdır. Dil iyileştirmeleri büyük olasılıkla genel bilinç değişimi sürecinde belirleyici ve pekiştirici bir etkiye sahip olabilir. Diğer taraftan da dilin, belirli iktidar yapılarını yıldırmak ve eline geçirmek için kullanıldığı da unutulmamalı. Bu duruma mobbing (Latince; psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı vermek), ajanlık ve küçük düşürme örnek gösterilebilir. Sözlü iletişimdeki baskı mekanizmaları beş otorite tekniğini dışarıda bırakır. Var olan dil düzenlemelerindeki bu gibi etkilerin uyarısı, böyle bir bağlamın sorunsallaştırılmasına olanak sağlar.

Cinsiyetle gibi pratik olarak bütün kültürlerde birer tabu olarak kabul gören alanlardaki sözcüklerin birçok dilde nesilden nesle çok az aktarıldığı, tarihi dilbilim çalışmalarıyla tespit edilmiştir. Böyle nesiller çok yakın zamanda aynı geleceğe maruz kalacaklardır. Yazı dilinde de bu durum genel dil değişiminde olduğu gibi aynıdır, ama sadece süreç daha yavaştır.

Halkın dil ve düşünce üzerindeki etkisi aracılığıyla bunu uygulamaya dönük çabaya, 1949 yılında yayımlanan Georg Orwell'in "1984" romanı edebiyattan bilinen bir örnektir. (Gerçek ismi Eric Arthur Blair olan George Orwell 25 Haziran 1903'te doğmuştur ve 21 Ocak 1950'de ölmüştür. George Orwell İngiliz edebiyatının 20. yüzyılda yetiştirdiği önemli yazarlardan birisidir. Bin Dokuz Yüz Seksen Dört isimli romanı ve bu romanda oluşturduğu "Big Brother" – "Büyük Birader" kavramı ile ünlüdür. Bu yapıtta hayali bir totaliter yönetim şekli anlatılmaktadır. Bu yönetim biçimi halkın iletişimini ve düşüncesini dar ve kontrolü altındaki bir yola getirmek için "yeni konuşma" adındaki yapay dili kullanır.

Diğer bir edebî örnek de Sapir-Whorf Hipotezi'nin bulunduğu Jack Vance'e ait "Pao'nun savaş dilleri" isimli eseridir. Yenilmiş bir yeryüzünü kontrol edebilmek için halkı esnaf, çiftçi, asker ve bilim adamı diye sınıflandırılan yeryüzünde sadece onlar için oluşturulmuş dili öğrenmelerine ve bu dili konuşmalarına izin verilecektir. (Sapir-Whorf Hipotezi dilbiliminde, insan düşüncesinin yerel dillerden çok yoğun bir şekilde etkilendiğini gösteren bir çalışmadır. Buna göre, her insanın kendi dilinde belirli bir düşünce yapısı vardır ve bu insan başka bir insanın dilini hiçbir zaman tam anlamıyla anlayamaz. Bu tartışmalara yol açan varsayım, ünlü dilbilimci Whorf tarafından oluşturulmuş, diğer bir dilbilimci Sapir tarafından da ortaya konulmuştur ve ikisinin tezi olarak sunulmuştur.

Dil ve hayvanlar

Hayvan dili

İnsanların bebeklik dönemlerinin ilk yaşlarında gırtlığı (larinks veya larenks) derinleşir. Sadece çok az hayvanda bu durum benzer olabilir ve daha sonra sesler insanlarda olduğu gibi oluşur. Bazı durumlarda da insanların dilsel ifadelerini de taklit edebilirler; örneğin papağan, fok balığı, yunus gibi. Hayvanlar belirlenmiş bir işaret sistemini bilirler. Bu duruma, arı dili veya hatta dans dili olarak da adlandırılan sallanarak dans eder gibi uçan arıların işaret sistemi örnek gösterilebilir. O halde; düşünülen, gerçekten içgüdüsel olarak düzenlenmiş işaret davranışının gerektiği takdirde insan diline ne derece benzerlik oluşturup oluşturmadığı sorgulanmalıdır. Kuşların, yunusların veya primatların (memeliler sınıfından maymun ve benzeri hayvanları içerir) insan fonetiğine benzer bir dili veya tamamen aynı bir dili bilip bilmediği ve hatta bu dilin yardımıyla karşılıklı haberleşip haberleşmedikleri tartışılmaktadır. Burada görünüşe göre sadece gönderen ve alıcı arasındaki düzenlenmiş ve tek taraflı işaret yolu söz konusudur. Bu duruma örnek olarak, hayvan sahiplerinin hayvanın terbiyesi sırasında köpeklerden yararlanması gösterilebilir.

Bilindiği gibi biz insanlar tarafından bilinen dil bunun aksine 3 sınıfa ayrılır: Birinci sınıflandırmada anlam ayıran, yani kendi başlarına anlamları olmayan sesler bulunur. İkinci sınıflandırmayı ise anlam taşıyan birimler veya anlam taşıyan morfemler (biçimbirimler) oluşturur. Üçüncü sınıflandırmada sözcük biçimlerinden, sözcük gruplarından (ifadelerden, deyimlerden) ve cümlelerden oluşur. Eğer bir hayvan yirmi ses oluşturabiliyorsa bu hayvan ses bakımından potansiyel olarak yirmi farklı işaret oluşturabiliyor demektir. Bunun tersine insan dili seslerin ve ses dizimlerinin çok farklı değişkenliği sayesinde kendini belli eder. Bunun için Wilhelm von Humboldt'un daha önceden belirttiği gibi sınırsız birleşim (kombinasyon) olasılıkları bulunmaktadır. Wilhelm von Humboldt'un atfta bulunduğu bu birleşimlerle insanların daha önceden hiç duymadıkları şeyleri de anlayabilecekleri veya ifade edebilecekleri de anlaşılmış oldu. Ayrıca bunun o kadar kolay öğrenilemeyeceği ve bu yüzden de ancak taklit

edilebileceđi ortaya konuldu.

Kaynakça:

1. Prof. Dr. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım, İstanbul, 2008, s. 3
2. Konuşma Dili, Yazı Dili TürkçeBilgi
3. Dilin Bilimsel Tanımı TürkçeBilgi
4. Dil Tanımları, Mustafa Altun
5. Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın, Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi
6. Dil ve Düşünce Edebiyat Ekibi